

А. І. Лоштіліна, студентка групи ПДдср-21-3 (ХНУВС, Харків)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доцент. (ХНУВС, Харків) – науковий керівник

УКРАЇНСЬКІЙ ТЕАТР – МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА

Марія Заньковецька була окрасою національної сцени, зіркою у театральному просторі на зламі XIX–XX ст. Вона увійшла в історію театру як видатна українська трагедійна актриса, що у створюваних сценічних образах уособлювала символ української жінки. Марія Заньковецька – людина високого інтелекту і культури, натура невичерпного темпераменту й життєвого оптимізму, виняткової пам'яті, спостережливості, працездатності. Жінка незвичайної краси і чарівності. Легендарна актриса прожила сповнене страждань і випробувань життя. Однак у створюваних нею сценічних образах, яку б трагедію вона не грала, – завжди відчувалося оптимістичне начало, адже Заньковецька побудувала свою особисту і творчу долю на любові – до театру, до своїх героїнь, до Миколи Садовського, до України

Народилася Марія Костянтинівна Заньковецька (справжнє прізвище – Адасовська) 22 липня 1854 року в селі Заньки Ніжинського повіту Чернігівської губернії. 1864 рік. Марія почала навчання у приватному пансіоні в Чернігові. Дівчинка з легкістю і задоволенням поринула у світ знань, але більше за все любила імпровізувати зі своїми подругами на уроках танців, занять пантомімою. Дівчатка самі собі ставили невеличкі п'єси, різні етюди і з великим задоволенням їх виконували. 1876-го вийшла на сцену ніжинського театру. 27 жовтня 1882 у міському театрі Єлисаветграда (нині Кропивницький) під орудою Марка Кропивницького розпочався творчий шлях видатної української актриси. Вперше на професійній сцені вона зіграла роль Наталки Полтавки. Пізніше Марія Заньковецька (вона взяла цей псевдонім на згадку про минуле і щасливе дитинство в улюблених Заньках) працювала в найпопулярніших і найпрофесійніших українських трупах М. Кропивницького, М. Старицького, М. Садовського, П. Саксаганського, І. Карпенка-Карого. Сценічне мистецтво Марії Заньковецької відзначалося щирістю переживань, глибоким проникненням у суть образу, високим рівнем майстерності, художньою переконливістю. Її творчість мала велике значення для формування національного театрального мистецтва, розвитку драматургії, створення школи сценічної майстерності для наступних поколінь українських митців. В її репертуарі більше 30 ролей на сцені. Це переважно драматично-героїчні персонажі. Маючи чудовий голос – драматичне сопрано, незрівнянно виконувала у спектаклях українські народні пісні. Була серед засновників театру Миколи Садовського в Полтаві. Домагалася відкриття в Ніжині стаціонарного державного театру. 1918-го вона організувала народний театр «Українська трупа під орудою М. К. Заньковецької». 1922-го їй першій в Україні уряд присвоїв високе звання Народної артистки республіки.

З юних років Марія виступала в аматорських виставах і концертах, дуже любила імпровізувати. Першу роль дівчинки-сирітки з казки «Донька Кашея» дав їй сам Леонід Іванович Глібов, знаменитий байкар, що тоді очолював драматичний гурток Чернігівського пансіону. Дівчина робить перші кроки на аматорській сцені у Ніжині, дебютує в «Наталці Полтавці»

Артистка створила блискучу галерею сценічних образів: знедолену, безталанну, багатостраждальну українську жінку, наймичку-кріпачку, оганьблену «покритку». Всі вони сповнені духом протесту проти тиранії і жорстокості. Своєю майстерністю гри вона довела до найвищого рівня. Із перших хвилин виступу захоплювала у полон глядача і не відпускала до останнього слова на сцені, змушуючи переживати всі перипетії героїні разом із нею. Свої костюми створювала на папері сама, а вже з ескізів їй шили вбрання.

Протягом всього творчого життя Марія Костянтинівна була зразком для молодого покоління акторів з якими вона працювала в театрах О. З Сулова, Ф. П. Волика за участі М. Кропивницького, у театрі М. К. Садовського, в «Товаристві українських акторів». Вражали її простота, щирість і якась безмежна глибина почуттів. В антрактах спектаклів за її участю, вдячні шанувальники приходили дякувати актрисі за високу естетичну насолоду яку давала її гра. Усе, що вона робила на сцені, було ніби просте і ясне, але за цією простотою ховалася наполеглива праця. Все своє життя боролась актриса за соціально значимий репертуар. Мистецтво Марії Заньковецької привертало інтерес до долі українського села, інтерес до України, її музики та мистецтва.

Марія Заньковецька ніколи не захоплювалась політикою, але для народного мистецтва і свого народу вона зробила те, чого не змогли досягнути найвідчайдушніші революціонерки. Саме завдяки їй, вперше в історії Києва, на театральній сцені звучала українська мова. Для цього їй прийшлося витримати характер і довести київському громадянському губернаторові Льву Тамарі, що рідна мова і її акторська майстерність заслуговує права на визнання київської публіки.

У 1922 році Заньковецька грала востаннє. До того ж, це було святкування 40-річчя її творчої діяльності на сцені. Марії присвоїли звання народної артистки, а ще Троїцький народний дім, де виступала артистка з 1919 р. до 1922 року, перейменували у «Театр імені М. К. Заньковецької». Прогресуюча хвороба змусила кинути улюблену справу. Її квартира стала творчим клубом, куди приходили друзі, колеги і просто знайомі. Тут бували артисти Саксаганський, Левицький, Мар'яненко, Юра, Ужвій, академіки Богомолець, Заболотний, художники Іжакевич, Фомін та інші. Тут пройшли останні 16 років життя актриси. В останні роки Марія Костянтинівна майже не вставала з ліжка. Знала, що смерть вже скоро прийде до неї, проте ставилася до цього спокійно. Не стало видатної акторки 4 жовтня 1934 року. Поховали її біля могили Садовського (актор помер 7 січня 1933-го) на Байковому кладовищі.

Сучасники називали Заньковецьку «царицею української сцени», нащадки – «зорею української сцени». Велику актрису вважають продовжувачем традицій Тараса Шевченка, його духовною дочкою. Вона підняла на високий щабель духовну і моральну красу української жінки.